

Agrární anketa.

Roku 1896 zmocnil sněm království Českého zemědělskou radu, aby provedla šetření o poměrech zemědělských v království Českém. Jak příslušná zpráva sněmovní uvádí, mělo býti účelem tohoto šetření, »jednotným a organisovaným způsobem vyšetřiti a sestaviti příčiny úpadku zemědělského a navrhnouti prostředky a cesty, jimiž by bylo od pomoci«. Zemědělská rada provádějíc toto usnesení rozhodla se, zavrhnuvši anketu ústní i písemní, provést šetření na místě samém, a to v jednotlivých typických obvodech krajinných, za spolupůsobení zvláště k tomu účelu jmenovaných odborných znalců (komisařů). Vzory podobného šetření poskytovaly podobné ankety v Bavorsku, Virtembersku a Hessensku.

K jednotnému řízení ankety ustavila se zvláštní komise anketní, jejíž úkolem bylo provést rozdělení oblastí, kde by se místní šetření konati měla, ustanoviti komisaře pro toto šetření, vypracovati dotazník a instrukci pro komisaře a konečně zpracovati výsledky konaného šetření.

Publikace, o níž referujeme,*) podává výsledky provedeného šetření z české oblasti království (137 soudních okresů). Výsledky tyto podány jsou zde ve formě zkrácené; z původních prací vyšetřujících komisařů pořízeny byly v ústřední komisi výtahy, které jsou v knize otištěny. Původní zprávy vyšetřujících komisařů zůstaly zachovány jako archivalie. Zkrácené zpracování upravilo zprávy všech komisařů systematicky; přehlednost látky tím získala; ne-

*) Výsledky šetření poměrů hospodářských i kulturních zemědělského obyvatelstva v království Českém v letech 1898—1900. Nákladem zemědělské rady pro království České; tiskem »Unie« v Praze, stran XXXVI a 1102 — formát 8°. Pokud zásoba stačí, prodává se v ústředním sboru rady zemědělské pro království České exemplář za 20 K.

stalo-li se tak na újmu svéráznosti některých zpráv i vyšetřovaných obvodů — nelze zatím rozhodovati. Šetření provedeno bylo — pokud se české oblasti týká — ve 146 »typických« obcích; v 25 obvodech prováděli šetření učitelé hospodářských škol, v jednom obvodu městský důchodní (absolvent akademie tábořské), ve dvou obvodech úředníci velkostatku (jeden oekonom a jeden lesník), v jednom professor reálky a v jednom majitel realit v okresním městě, jenž jest zároveň pokladníkem okresní záložny hospodářské. Jak patrně, převládalo mezi vyšetřujícími komisaři učitelstvo hospodářských škol. Uznáváme, že učitelé hospodářští byli k úkolu vyšetřujících komisařů zvláště dobře kvalifikováni; že však mezi vyšetřujícími komisaři tak silně převládal jeden stav, jehož stejné vzdělání, společenské postavení a životní povolání podmiňují do značné míry stejný názor o otázkách zemědělských — v této okolnosti zvláštní přednost ankety shledávati nemůžeme.

Máme za to, že nebude dnes nemístno, vzpomenouti článku, jímž »Obzor národohospodářský« (ročník druhý, č. 6.) organizační práci anketní komise na počátku ankety stručně ocenil. V článku onom jmenovitě bylo vytknuto, že místní šetření vztahuje se na příliš velký počet typů (220 obcí v celém království), že dotazník nepřihlíží k poměrům specificky českým, že se neodrží typu, nýbrž že generalisuje a p. Publikace právě vydaná oprávněnost oněch výtek úplně potvrzuje. Již komise anketní při výběru krajin-
ných typů rozlišovala příliš jemně, když pro království České stanovila takových typů 56; komisaři pak neobmezovali šetření své na hranice vybraných typických obcí — nebo dokonce jednotlivých typických usedlostí — nýbrž přecházeli ve všeobecný popis zemědělských poměrů v příslušných soudních okresích, a tak agrární anketa přinesla nám povšechný popis poměrů zemědělských v celém království Českém. Okolnost tato nemá býti ani pochvalou ani výtkou pracím anketním. Materiál snesený má zajisté značnou cenu a není pochyby, že vědecky i politicky se dá z něho hojně těžiti; s druhé strany však neradi postrádáme zcela přesných, podrobných zpráv o hospodářském — třeba i sociálním a kulturním — životě na jednotlivých typických statcích selských.

V knize se dočítáme povšechně o pokroku technické výroby, o intenzivním dnešním hospodaření, o nízkých cenách obilních, o stoupání cen produktů živočišných, o nedostatku čeledi hospodářské, o zhoubném vlivu městského industrialismu a příčinách zadlužení selského majetku atd.; stesky tyto často jsme

již slyšeli a též četná statistická data, která v knize jsou sešavena, jsou nám odjinud známa. Od agrární ankety jsme očekávali, že ukáže na řadě skutečných selských usedlostí, jak tyto známé choroby na konkrétním statku vznikaly, jaký mají průběh, jak jim hospodář čelí a p. Leč takového podrobného materiálu snesla naše agrární anketa hrozně málo; jest velice litovati, že v tomto směru opustila anketa vzory anket německých. V království Českém byla z podnětu c. k. ministerstva orby pořádána r. 1900 anketa, která provedla šetření podrobné asi na 210 selských usedlostech českých a asi na 60 velkostatkách; šetření této ankety bylo povahy důvěrné a materiál sebraný jest nepřístupný. Písemní tato anketa provedena byla během asi 3 měsíců a — pokud lze souditi ze spisu prof. Dra. Fiedlera »Požadavky českého zemědělství« — byla ve vyšetřování skutečných poměrů na jednotlivých typických statcích šťastnější, nežli široce založená anketa, prováděná vyšetřujícími komisaři zemědělské rady na místě samém. Anketa ministerstva prováděna byla za účelem sebrání spolehlivých dat jakožto přípravného materialu k novým smlouvám celním a obchodním. Podobně konány byly podobné písemné ankety — k témuž účelu — v Německu, jednak z iniciativy odborných spolků, jednak z iniciativy moci veřejné, nebo přímo též od ústavů vědeckých (seminář prof. Lotze v Mnichově). Ve všech těchto anketách, pokud z výsledků publikovaných souditi možno, hlavní váha kladena na sbírání materialu konkrétního; každému generalisování bylo se co nejúzkostlivěji vyhnuto. —

Přístupující nyní k obsahu zpráv vyšetřujících komisařů, hodláme se přidržeti postupu dotazníkového.

Otázky dotazníkové týkají se všeobecných poměrů výrobních (28 otázek), poměrů hospodářského průmyslu (3), poměrů zužitkovacích, tržních a prodejních (17), zákonů a jiných správních zařízení zemědělských (8), poměrů sociálně hospodářských a agrárně právních (29), úvěru a zadlužení (22), pojišťování (6), poměrů dělnických (10), průmyslu a hornictví (4), vedlejšího výděлку (2), poměrů obecních (12), výnosnosti polního hospodářství (4) a životních poměrů stavu selského (2).

Vyšetřující komisaři zahajují zprávy své pravidelně obšírným popisem pedologickým celé oblasti; v tomto směru přináší anketa popis pedologický celého království. Cenné jest sestavení statistiky o rozdělení majetku pozemkového v království Českém; sestavena jsou zde dle okresů data o počtu a výměře rolnických živností;

pokud se týče velikosti usedlostí, jest specifikace velice podrobná (do 1 jitra, od 1—5, od 5—10, od 10—25, od 25—50, od 50—100, od 100—200, přes 200 jiter). Pilně přihlíží se též k poměrům klimatickým a ke srážkám vodním. Všude skoro vytýká se potřeba prací melioračních, a tam, kde meliorace provedeny byly, chválí se jich účinky.

Technická výroba zemědělská jeví se v některých okresích sice dosti pokročilou, jinde však jest pořád ještě značně pozadu. Jest opravdu co litovati, že této stránce selského hospodaření věnuje se menší pozornost. Tento stesk nedotýká se jen ankety, nýbrž vůbec naší odborné literatury hospodářské. Strojená hnojiva proráží všude, za to však zeleného hnojení se v Čechách na statcích selských skoro ještě nikde neužívá.

Všeobecný jest stesk na nedostatečnost luk; jest jich málo, věnuje se jim malá péče, a všude skoro potřebují meliorací. Otázka tato jest tím palčivější, když ve všech skoro zprávách se vytýká, že při dnešním hospodaření jest nejvýnosnější chov dobytka. Čím více se bude věnovati péče tomuto odvětví, tím naléhavější bude potřeba meliorací našich luk.

Z četných okresů máme zprávy, že tam za posledních 20 let ceny dobytka stouply o 20% a že se dobytka, jmenovitě vepřového, jeví pořád nedostatek; podobně konstatuje se, že stoupají ceny vajec, másla a j. produktů zvířecích. Závadou pro zdárný chov dobytka jsou neuspořádané poměry pojišťování, při vepřovém dobytku velké nebezpečí nákazy a možnost ohromných ztrát a p. V tomto směru bude především třeba hledati nápravu.

Pokud se týče poměrů zužitkovacích a tržních, konstatují všude zprávy komisařů klesání cen obilnin. Četné jsou též nářky na vojenské dodávky. Na mnohých místech, kde se jich domohli, nabyli s nimi smutných zkušeností. Jistý funkcionář spolku utrpěl docela značné ztráty.

Zákony zemědělské ve všech zprávách komisařů se chválí. Všude však vytýká se, že se nedostatečně plní, a mimo to dozor úřadů samosprávných nad plněním zákonů zemědělských jest slabý. Četna jsou přání, aby na příklad dozor nad prováděním zákona o licencování býků přenesen byl s obecních představenstev na okresní zastupitelstva a aby okresním zastupitelstvům dána byla jistá exekutiva. V oboru správním stýskají si rolníci i komisaři na nedostatečnost řízení vodoprávního, jmenovitě v krajině polabské pronášejí se četné stesky, a přejí si, aby referát o věcech

vodních svěřován byl síle právnicky a technicky vyškolené, aby referenti tak často se nestřídali a pod. Záležitosti honební jsou na četných místech zřídlem sporů mezi obcemi a velkostatky. Zákony o dobytčích nemocech zavádají příčinu k steskům na c. k. okresní zvěrolékaře, kteří při provádění zvěropolicejních opatření postupují namnoze krutě a pod.

Pokud se týče poměrů agrárně právních, pronášejí se četné stesky na rozkouskování pozemkového majetku, na špatné hospodaření v lesích soukromých a v lesích obecních; poměr mezi poli a lukami neuspokojuje a půdy luční jeví se skoro všude nedostatek. O parcelářství slyšíme zde stesky většinou již z dob minulých; parcelování prováděno bylo v četných místech úvěrními ústavy a namnoze též notáři a advokáty. O pohlcování malých statků velkostatky podává se zpráva pouze v jednom okrese (na Novobydžovsku ve Skřivanech). Za to však z četných okresů stýskají si na klesání ceny pozemků. Tak slyšíme, že na př. v Nechanicích klesly pozemky za posledních 20 let o 50%, v Holovousích o 30% a pod. S druhé strany ovšem nechybějí též zprávy o stoupání cen, na př. na Pardubicku a pod.

Velikou péči věnují komisaři otázce úvěrové. Právě v tomto oboru rozšířili šetření svá na obvody celých okresů, a agrární anketa přináší nám statistický výkaz o zadlužení pozemkovém i osobním celé české oblasti království. Podstatnou námitku proti těmto statistickým výkazům měli bychom tu, že ani z dotazníků, ani ze zpráv komisařů ničeho nevíme o methodě, jak dluhy tyto byly zjišťovány, a že, jmenovitě pokud se týče dluhů osobních, nelze výkazy ty nijak kontrolovati. Mezi příčinami zadlužení uvádí se ve výkazech jednoho vyšetřujícího komisaře též praenotace a soudní exekuce. Tyto dvě příčiny uvádějí se paralelně vedle podílů dědických, nedoplatků trhových cen kupních (smluvních) a pod. Toto nedopatření neradi konstatujeme.

Vzrůst dluhů konstatuje se ve všech obvodech, jen některé soudní okresy v některých letech více dluhů splatily, než nových nadělaly. Uvěř hypotekární pořád málo se vyhledává u hypoteční banky; jeden komisař uvádí příčinou toho tu okolnost, že tam, kde hypoteční banka půjčí 1000—1200 K, půjčuje domácí ústav 12.000 K (Fr. Bauer: Rychnov, Kostelec n. Orli, Žamberk, Holice). To ovšem nutí k uvažování! V jedné zprávě také se všeobecně praví, že by osobnímu úvěru rolnictva pomohla lidová banka. Co se lidovou bankou míní, zpravodaj neudává, a zdá se, že napsal tak pod

vlivem hesla, aniž by byl blíže rozvažoval. V jiných zprávách zase se vytýká, že bylo chybou, že úvěr osobní byl rolníku tak příliš lehce přístupný, jmenovitě zálohy na řepu měly zhoubné účinky (karban, marnotratnost atd.).

Všeobecně přejí si komisaři, aby pojišťování stalo se veřejným a povinným. Proti pojišťování z ohně se vážné námitky nepřednášejí; pojišťování z krupobití není valně rozšířeno. Opravdovým nedostatkem a velikou bolestí jest naprosté neupravení pojišťování dobytka. Úrazové pojišťování se někde chválí, jinde však vytýká se mu přílišná drahota; všeobecně skoro pronáší se přání, aby též hospodář a členové jeho rodiny stali se účastni výhod úrazového pojišťování.

Dělnické poměry jsou příčinou jednoho z největších stesků našeho rolnictva. Všude a všude nařiká se na nedostatek pracujících lidí a příčinou tohoto nedostatku označuje se jednak všeobecná povinnost branná a jednak rostoucí průmysl měst. Mzdy za posledních 20 let stouply více než o 50%; kvalita hospodářského dělnictva stále klesá, jelikož lepší síly pracovní odtékají z venkova do středisk průmyslových.

Zvláštní stesky na přehmaty hornictví proti majetku polnímu z českých krajů předneseny nebyly. Otázka tato jest palčivější v území německém.

Ve všech okresích vedlejším výdělkem sedlákovým jest povoznictví, ať již v podobě dopravy dříví z panských aneb městských lesů, aneb v podobě dopravy šterku na okresní silnice.

Odstavce jednající o poměrech obecních přinášejí velice mnoho a pěkného materiálu k ocenění naší samosprávy a života společenského na venkově vůbec. Pěkné příspěvky nacházíme zde o zaopatření chudinském; na př. město Nechanice vydá ročně na chudinství celých 1000 K, v obci Holovousích na Hořicku jsou 2 chudí, kteří dostávají od obce po 100 korunách ročně, obec Olešnice (okres Kostelec n. Orl.) má 695 obyvatel a poskytuje chudinskou podporu 31 osobám: 19 byt v obecní pastoušce a 12 peněžitou podporu od 0.40 až 1.34 K měsíčně.

Ze všech krajů vyšetřovaných i typických obcí vede se jeden stesk, že výnosnost polního hospodářství klesá, že výnos nezúrokuje ani kapitál v hospodářství uložený, životní poměry stavu selského že jsou horší, než dělnictva průmyslového, namnoze i než dělnictva venkovského a p.

Dle návodu dotazníku měli komisaři šetření svá zakončiti návrhy, jak dle jejich názorů bylo by třeba pracovati k nápravě. V návrzích těchto málo pronáší se nových, odjinud ještě neznámých věcí, naopak většinou se v návrzích těchto politisuje a radikalisuje, pořád a pořád se vrací myšlenka: nechť pomůže vláda. Vláda má podporovati též veškeré snahy svépomocné a pod. Někteří zpravodajové žádají, patrně nakaženi hesly živnostenskými — průkaz způsobilosti pro živnost rolnickou, ano dva docela též průkaz způsobilosti pro — redaktory odborných novin a pod. Jeden zpravodaj přimlouvá se, aby společenstva závazná co nejdříve byla organizována, aby však společenstva tato vydržoval stát, a společenstva aby v obvodu, v němž on konal šetření, zřídila neméně než 9 průmyslových závodů, ovšem že na útraty státní.

Máme-li na konec podati úsudek o výsledcích ankety provedené zvláštními komisaři na místě samém, shrnujeme jej v následující: V publikaci vydané snesena jsou četná cenná data statistická; celkový přehled poměrů zemědělských podán jest zde o všech českých okresích. Za to však málo podáno bylo dokladů podrobných o hospodářském a sociálním životě na jednotlivém statku. Velikým nedostatkem prací komisařů jest ta okolnost, že stále jeví se náklonnost ku generalisování. Dotazník ústřední komise působil namnoze suggestivně. Na četných místech patrný jsou na vyšetřujících komisařích též stopy vlivů veřejných, jmenovitě denního tisku. Měla-li by býti pořádána agrární anketa po letech znova, bude třeba znova vzíti v úvahu, zda má býti zachován systém, dle něhož při této anketě bylo postupováno.

Práce anketní vydáním publikace nejsou skončeny; hlavní část díla teprve anketní komisi čeká, t. j. na základě sebraného materiálu sestaviti návrhy jak pro sbory zákonodárné, tak pro úřady správní, autonomní atd.

Přáli bychom si, aby tato práce provázena byla dobrým výsledkem.

Obětí se strany země vyžádala si anketa značných, a ku chvále zemského sněmu království Českého budiž připomenuto, že prostředky ty povolil štědře.